

Pristup ličnosti i djelu Nikole Gučetića

Među kulturnim djelatnicima renesansnog Dubrovnika — Nikola Gučetić (1549—1610) je veoma istaknuta i cijenjena ličnost; spisatelj, čije je stvaralačko pero došlo veoma svestrano do izražaja, te se njegov opus može razmatrati sa stanovišta pedagogije, sociologije, etike, estetike, književnosti, politike, ekonomije i državno-pravne teorije.

Sa nekih od tih stanovišta Gučetić je već, doduše, i obrađivan, ali pored toga, on je još uvijek dovoljno neobrađen i nepoznat, pa zaslužuje da se o njemu temeljitije piše revalorizira njegov značaj i utvrdi njegovo povoljnije mjesto u nauci.

Pedagoške misli Nikole Gučetića, na primjer, skrenule su pažnju naše pedagoške javnosti tek krajem prošloga stoljeća, kad je Pedagoško-književni zbor u Zagrebu izdao Adamovićeve »Građu za istoriju dubrovačke pedagogije«, gdje je nekoliko stranica posvećeno i Nikoli Gučetiću. Djelovalo je to u izvjesnom smislu kao otkriće, pa je pisac pedagoških udžbenika, Stjepan Basariček, odmah uvrstio Gučetića u drugo izdanje svoje opće historije pedagogije (1893. godine). Potom je o Gučetićevim pedagoškim razmatranjima pisano u više navrata, ali uvijek prigodno i informativno.

U tim napisima redovno se spominje samo jedno Gučetićevo djelo: »Governo della famiglia«, ali se ne spominje i drugo, njegovo najveće i u stvari životno djelo: »Dello stato delle Republiche secondo la mente di Aristotele con essempli moderni giornate otto«, čije je osno poglavlje u cjelosti posvećeno pitanjima školstva i obrazovanja.

Prema tome, nužno je, kad se govori o Gučetiću sa pedagoškog stanovišta, da se uzme u obzir ne samo njegovo djelo »Governo della famiglia« (»Upravljanje porodicom«), već i navedeni dio njegova najvažnijeg, ovdje spomenutog djela: »O ustrojstvu republika prema Aristotelovu shvaćanju sa novim primjerima u osmodnevnim razgovorima«. Nadalje, uzimajući u razmatranje ta Gučetićeva djela, potrebno je da se govori o njegovim *pedagoškim pogledima*, a ne o *pedagoškim mislima*, kako se to do sada činilo uzgred i informativno. Jer, za razliku od *misli* koje su, osobito u djelima filozofa, prvenstveno asocijativno-refleksivnog karaktera, a Gučetić je i filozof, pogledi uključuju u sebi određen sistem mišljenja i stavova, a upravo to je za njega naročito karakteristično. Ovaj momenat želimo i posebno naglasiti i zbog toga, što uopće u renesansnoj književnosti ima mnogo didaktizma, na primjer u djelima Fransoa Bablea, Miguela da Servantesa, Saavedra i drugih, a isto tako i kod naših renesansnih pisaca, naročito u djelima Marka Marulića.

Gučetić je, međutim, u spomenutim djelima raspravljao o odgoju i obrazovanju kao kategorijama nužnosti sa stanovišta porodične i državne zajednice, a u duhu humanističke lektire na koju se često poziva i koju obilno koristi, te osnovu javnih stavova o odgoju i obrazovanju mladog naraštaja, iznoseći pokatkad i kritičke primjedbe na odgojnu praksu u Dubrovniku svoga vremena.

Nikola Gučetić, rođen u Dubrovniku, potječe iz porodice Gozze (kroatizirano: Gučetić), koja vodi svoje porijeklo od roda Pecurario, doseljenog u ovaj grad još oko 1000. godine iz Hercegovine. Do 13. stoljeća bilo je u Dubrovniku nekoliko porodica Gozze (Gučetić), a u 14. vijeku broj porodica je s tim prezimenom znatno se uvećao, tako da su mnogi članovi tih porodica svojom privrednom aktivnošću i društvenim značajem stekli velik ugled u starom Dubrovniku, pa historičar Milorad Medini, da još više istakne taj značaj, naziva to stoljeće — »vijek Gučetića«.

Sredinom 15. stoljeća rod Gozze u Dubrovniku, po broju odraslih muškaraca, uključenih u društveni život grada, »sacinjavao je — kako je utvrdila Irmgard Manken — sedminu cjelokupnog tadašnjeg patricijata«. Genealogiju roda Gučetić napisao je Ambrozije Gučetić (»Familiae Gozziae genealogiam«). U toj genealogiji govori se o više Gučetića sa imenom Nikola. Zato pisac genealogije, uz ta imena, navodi i imena očeva, po kojima se lako zna o kojem se Nikoli radi. Ovo je bio razlog, da je i naš pisac, Nikola Gučetić, u sklopu svog

imena i prezimena, redovno navodio i ime svoga oca Vita (Vida), nazivljući se: Nicolo Vito de Gozze. Po ocu su ga često zvali i Vitović, što saopćuje i Ignjat Đorđić u zbirci kraćih biografija dubrovačkih pisaca (»Vitae illustrium Rhaecusinorum«), gdje kaže za Gučetića: »Nicolaus Vitus Gozzius vulgo Vitovich«.

Nikola Gučetić se školovao u Dubrovniku. Kad mu je bilo osam godina, izvršen je, odlukom Velikog vijeća, značajan reformni zahvat u dubrovačkom školstvu; naime, 1557. donesen je novi reformni akt o brizi za veće obrazovanje omladine (»Provedimentum formatum super reformatione juvenutis«), koji je obavezivao plemićke sinove da pohađaju školu do svoje 20. godine života. Nakon osnovne (elementarne) škole učenici su polagali ispite kojima su trebali dokazati svoju pripremljenost za prijelaz u gramatičku školu, u kojoj su se izučavale humanističke nauke. Pohađanje gramatičke škole također je završavalo ispitom u prisustvu rektora škole, koji bi donosio odluku da li je dotični ispitanik, ako želi nastaviti daljnje školovanje, sposoban za pohađanje sveučilišta. Osnovnu i gramatičku školu Gučetić je završio u Dubrovniku, ali nije išao na studije u Italiju.

Da Nikola Gučetić nije studirao u Italiji potvrđuje i kraći pogovor njegovoj knjizi »Dello stato delle Republiche« pod naslovom »Ai lettori« (»Čitaocima«), gdje se izričito kaže: »Predragi čitaoci, ako autor ovih raspravljanja o stanju republike ne iznese ono što žele vaši obrazovani umovi, ispričat ćete ga, imajući na umu, da on nije nikada vidio zidine Padove, ni Bolonje, niti ijednog drugog glasovitog učilišta izvan svoga grada, utemeljenog na visokoj obali mora i pod krševitim brdom Brгатom. Njemu će se uvijek trebati radije diviti, nego li ga kudititi, budući da je on stekao ovo znanje više kod kuće, vlastitim marom, bez učitelja, nego li vani s pomoću drugih«.

*

Dubrovnik Gučetićeve vremena bio je na vrhuncu svoje ekonomske moći i kulturnog procvata. Bilo je tada u gradu niz pjesnika (Maroje Mažibradić, Sabo Bobaljević Mišetić, Nikola Nalješević, Miho Monaldi, Dinko Ranjina, Dominiko Zlatarić i dr.), zatim niz ostalih stvaraoaca na području nauke i kulture. I Gučetićeva žena Marija pisala je pjesme i bila prijateljica Cvijete Zuzorić, ove glasovite žene u svome vremenu, kojoj je čak i Torkvato Taso posvetio neke svoje pjesme. Radi književnih diskusija i njegovanja spisateljskog rada postojale su otada i u Dubrovniku akademije, čiji su se članovi, povezani raznim duhovnim i uopće stvaralačkim preokupacijama, zatim prijateljstvom i slično, sastajali i međusobno raspravljali. Ovakvi kontakti, iz aspekta stvaranja i održavanja određene interne atmosfere kulturnog života i društvenosti, bili su veoma privlačni. I Nikola Gučetić je pripadao jednoj od takvih akademija, te — potpisujući svoja djela — redovito pridodaje i naznaku da je dubrovački plemić i član Akademije skrovitih (»Nicolo Vito di Gozze gentil'huomo Raguseo, academicco occulto«).

U spomenutoj genealogiji roda Gozze, kaže se za našeg Nikolu da je »bio rijetke dosjetljivosti; čovjek oštroman i oprezan, mnogo poštovan od Republike«. Za svoga života vršio je mnoge javne funkcije u Dubrovniku, a između ostalog bio je i sedam puta biran za kneza.

Gučetićeve djela svjedoče o njegovoj širokoj erudiciji i kulturi. Mnogo je čitao, dobavljajući knjige iz Italije (razumije se: na italijanskom i latinskom jeziku), pa je tokom svoga života formirao veoma bogatu privatnu biblioteku, koja se za dugo vremena, i iza njegove smrti, čuvala u njegovu ljetnikovcu u Trstenome. Dakako, da je on čitao knjige i iz kućnih knjižnica svojih prijatelja, kao i iz samostanskih biblioteka u gradu. Nema sumnje, jer to potvrđuju njegova djela, da je bio jedan od najobrazovanijih ljudi svoga doba u Dubrovniku. Pišući o njemu, F. M. Apendini je, imajući to u vidu, kazao — da »zaista pobuđuje čudenje da je Gučetić mogao postići tako različita znanja« — »a da nije nikada zakoračio izvan rodnoga grada«. Vladimir Filipović je, u svom pregledu filozofije renesanse, dao o tome najpotpunije obja-

njenje, rekavši ovo: »Sama činjenica, da je Nikola Gučetić mogao, ne studirajući nigdje u inozemstvu, pisati ovako općenito u svijetu priznata i vrijedna znanstvena djela, svjedoči o visokom nivou naše humanističke kulture u Dubrovniku«.

*

Bogato znanje, stečeno stalnom znatiželjom i marljivošću, uz prirodnu bistrinu i darovitost koju je posjedovao, potakli su našeg Gučetića da se bavi filozofijom i raznim drugim pitanjima. Na toj osnovi — kako to tvrdi i Francesco de Sanktis — naučni interes u doba renesanse poticao je i »iz samih grudi erudicije«.

Gučetićeви uzori su u prvom redu veliki filozofi stare Grčke, Platon i Aristotel, a potom i još neki drugi mislioci antike, zatim razni pisci i filozofi kršćanske filozofije, skolastičari, kao i istaknutiji predstavnici renesansne misli do njegova vremena. On je tipičan eklektičar, koji se koristi mislima drugih utoliko koliko te misli služe njegovoj koncepciji tematike koju obrađuje i doprinose njenom sadržajnom obogaćenju. Ali, ponekad je to služenje tuđim mislima u Gučetićevim djelima ispoljeno u tolikoj mjeri, da se mjestimično cijelo izlaganje svodi na prepričavanje izvora, ali pri čemu on, doduše obično navodi izvor (tačan naziv djela i ime pisca), što znatno olakšava utvrđivanje njegovih uzroka. U ovome je on redovito dosljedan. Time je, dakako, uvijek prožet željom da pokaže svoju učenost i serioznost prizivom na autoritete, pa da to još više naglasi on je na početku svog glavnog diela »Dello stato delle Republiche« naveo i ukupno imena

86 autora, čija je djela citirao u toj svojoj knjizi. Ovaj navod, u tako preglednom obliku, još nam konkretnije prikazuje pisce u koje se on ugledao i čijim je mislima potkrijepljivao i svoje poglede.

U okviru tih uzora i duha vremena, kao i iz ličnih shvaćanja, zapažanja i razmišljanja, proizašli su i Gučetićeви pedagoški pogledi. Potrebno je istaći da on ne nastupa kao pedagog-praktičar, koji odgoj i obrazovanje gleda iz okvira škole, a što je osobito karakteristično na primjer za neke glavne predstavnike humanističke pedagogije u Italiji (Vitorino da Feltré, Mafej Vedjo i dr.). Jer, Gučetić nije učitelj, on na odgoj gleda kao *gradanin* (kad govori o porodičnom odgoju) i to dakle sa pozicija svoje erudicije, ličnih nazora i potreba dubrovačke sredine, a sa istih pozicija on gleda na odgoj i kao *državnik* (kad govori o ulozi obrazovanja i odgoja mladog naraštaja iz aspekta interesâ šire zajednice). Ovo je osim što treba imati u vidu kad se prilazi razmatranju pedagoških pogleda Nikole Gučetića, i još nešto: on je u prvom redu filozof, te je — kako je pravilno konstatirano u »Enciklopediji Jugoslavije, sv. 3. — i njegov »naučni interes filozofsko-spekulativnog tipa«.

Gučetićeva djela su pisana pretežno dijaloški i u njima kao autorove subesjednike susrećemo istaknute ličnosti kulturnog života onovremenog Dubrovnika. Takav oblik dijaloškog rasplitanja teme bio je donekle uobičajen i kod najstarijih Gučetićevih uzora (na primjer: u Platonovim »Zakoni-ma«), prakticira se dalje i u srednjem vijeku, a u doba renesanse ima više primjera izlaganja u toj formi.